

LES RUTES TERRESTRES DE L'EBRE AL MAR: EL MEMORIAL DE 1460

VENTURA CASTELLVELL DÍEZ

*Secció d'Història Local del CERE. Professor de Secundària i Batxillerat de l'IES de
Sants, a Barcelona*

L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) conté importants documents sobre la baronia de Flix, producte de la seva pertinença a la ciutat de Barcelona; entre ells es troba el que reproduïxo en aquest article. Es tracta d'un informe elaborat a partir de la inspecció que fan l'any 1460 dos emissaris enviats per la ciutat de Barcelona amb la missió d'estudiar els millors itineraris terrestres per anar de l'Ebre fins al mar. N'hi ha dos de possibles. Primer busquen els millors llocs per on poder fer un camí carreter que uneixi Flix amb Salou. En segon lloc volen veure fins a quin punt és viable restaurar l'antic camí que Barcelona havia construït a principis de segle entre Banyoles i Miramar i que es trobava en molt mal estat. Però per conèixer aquests projectes cal recular fins al segle XIII.

ELS ANTECEDENTS (1258-1460)

L'interès per unir per terra les poblacions catalanes de l'Ebre amb Barcelona va ser una preocupació constant dels mercaders barcelonins i aragonesos durant tota l'Edat Mitjana.¹ Es tenen notícies de l'any 1258 de la intenció de construir un camí que de Garcia i Móra vagi fins a Cambrils,² i en una altra de l'any 1333 es parla d'un camí entre Móra i Miramar, nom que fins al segle XV va alternar amb el de Guardamar, impulsat per Barcelona.³ Però no és fins al 1398 quan Barcelona, a causa dels problemes que comportava per a la ciutat transportar el blat i altres mercaderies fins al mar passant per Tortosa, compra els llocs de Flix i la Palma. Amb aquesta operació Barcelona es posa per davant de Tortosa en el control de les mercaderies que passaven pel riu i se situa més a prop dels llocs de producció del blat. El pas següent es fa l'any 1401 quan es decideix transportar les mercaderies pel riu des de Flix fins a Banyoles, en el terme de Tivissa, i construir una via terrestre per a carros que comuniqui Banyoles amb Miramar, en el terme de Mont-roig del Camp, i des d'allà transportar el blat per mar fins a Barcelona.

Miramar no va ser el primer destí del projecte, ja que a l'hora d'iniciar-lo es va pensar en fer un camí que anés de Banyoles a l'Hospital de l'Infant passant en la seva totalitat pel terme de Tivissa, territori del comte de Prades, de qui ja tenien autorització. Això és el que es desprèn de la lectura dels informes dels consellers de Barcelona de l'any 1402, quan aquests acorden "que fos fet camí de carros o de bèsties, de Banyoles, Ribera d'Ebro, tro al espital del Infant en Pere que són tres legües de travessa".⁴ El camí no es va construir immediatament, ni tampoc tal com estava projectat, perquè el 1405 el Consell de Cent "envia delegats per tal que vegin quin és el millor camí que es pot seguir".⁵ Els delegats van prendre la decisió d'allargar el camí fins a Miramar. D'aquest nou traçat els consellers de l'any 1406 diuen que és "bell e notable", que té tres llegües i mitja i que no està acabat, tot i que "ha tot dia per obrar més de XXX persones, qui ja n'an feta gran part".⁶

Per guardar les mercaderies s'havien de construir tres magatzems. El primer que es va acabar, l'any 1406, va ser el de Flix, convertint-se en el principal receptor i distribuïdor de les càrregues que baixaven per l'Ebre o venien per terra de l'Urgell. Era un bell porxo per descarregar "los forments e altres blats e mercaderies que aquí vénen per terra e carregar aquells en les barques qui devallen per lo riu".⁷ Més avall es va construir un segon magatzem, conegut com la casa o llotja de Banyoles, situat a l'esquerra del riu i sota la protecció del Castellet de Banyoles.⁸ Es va construir entre l'any 1406 i el 1408 "per descarregar aquí los forments e altres blats que devallaran per lo dit riu".⁹ Els consellers el cataloguen de bell porxo, semblant al que s'havia construït a Flix. El seu ús va ser breu. En una data no determinada una forta avinguda del riu va malmetre l'edifici i en modificar-se el llit del riu es va allunyar de la riba. És per això que es van començar a carregar i descarregar les mercaderies a Móra. Aquest tercer magatzem o llotja es va construir al voltant dels anys 1456 i 1457 i estava prop del riu, en el marge esquerre, a l'actual terme de Móra la Nova, en el lloc on encara fins fa poc hi havia una casa coneguda per la Llotja.¹⁰ Actualment en el seu lloc hi ha un casa de pisos.

Ja fora de la Ribera d'Ebre hi havia la casa de Miramar, nom que amb el pas dels anys va acabar substituint definitivament al de Guardamar. Estava a tocar del mar davant d'una "bona plage per carregar" i en terres de l'arquebisbe de Tarragona.¹¹ La casa, força o fortalesa, de Miramar es va construir entre la primavera de 1406 i l'estiu de 1411 i estava emmurallada perquè havia de servir de "bon e segur carregador e descarregador" tal com diu la documentació de l'època.¹² El control d'aquests llocs el portava el batlle de Flix, que a partir de l'any 1411 havia de visitar quatre vegades l'any la casa i el camí de Miramar.

El camí de Banyoles a Miramar es va mantenir en ús fins que, a poc a poc, i dins de la primera meitat del segle XV, es va anar abandonant. Un document sense datar, però que molt probablement es va fer després de la riuada que va malmetre la llotja de Banyoles i abans del trasllat de l'esmentada llotja a Móra, indica les despeses necessàries per arreglar la casa i el camí

de Miramar. Aquest document relaciona les despeses per etapes i ens informa de part de l'itinerari que seguia: de la llotja a Tivissa i després, el coll de la Vall Sofra, la font d'en Salvat, l'estret de Fatxes, el barranc de la Figuerola, Vandellòs i Miramar, remarcant, al final, que s'havien de reparar quatre ponts.¹³ Del camí se'n torna a parlar a partir del gener de 1450 a causa de les queixes que reben els consellers de Barcelona a través de Joan López d'Albarvella, ciutadà i mercader de Saragossa, que parla en nom de l'arquebisbe i dels jurats de Saragossa, dels diputats d'Aragó i de Guillem Ramon de Montcada.¹⁴ La intervenció dels aragonesos és un clar exemple de l'interès que tenen per vendre els seus productes a Barcelona. Joan López d'Albarvella es lamenta del mal que fa l'assut fet per Tortosa, que "els navegants no poden navegar sens gran perill", que s'han perdut "algunes fustes" i "ans que sien al dit açut ab gran treball e ab grans despeses han de descarregar les fustes". Destaca el perjudici que fa tot això a l'Aragó i, en especial, a Barcelona i demana de "fer tornar a loch lo dit açut" i que "lo camí que aquesta ciutat féu fer en lo passat del dit riu d'Ebro a Miramar, que passàs e continuàs, per tant que los blats e altres mercaderias passassen per lo dit camí e no·ls caldrà passar per Tortosa". Els consellers decideixen investigar "la veritat del dit açut e si és axí perjudicial com se diu" i que la qüestió del camí sigui considerada pels del regne d'Aragó i per la ciutat de Barcelona.¹⁵ Un mes després tornen a parlar de l'assut i de "lo camí fet en lo passat per aquesta ciutat qui és del dit riu prop dels Banyols fins a Miramar" i decideixen anar-lo "a veure e regonèxer lo dit camí e segons la relació que'n serà feta, hi porà ésser deliberat" i demanen que "en les despeses qui's faran per aquest negoci hi contribuïsquen los aragonesos en aquella part que serà concedada".¹⁶ Aquestes consideracions sobre el repartiment de les despeses són justes si es té en compte que els beneficis els compartien barcelonins i aragonesos, tal com en més d'una ocasió s'afanyen a subratllar uns i altres.

Una declaració dels consellers de Barcelona de l'any 1455 conté una considerable informació sobre el camí i les llotges. Expliquen perquè s'ha deixat d'utilitzar la casa de Banyoles i la seva funció la fa Móra. Recorden que el camí va del:

[...] loch appellat Banyols qui és prop lo riu d'Ebro, fins a mar, e que devant la dita mar fos construhida una bella casa per tenir los dits forments e blats e altres mercaderies, la qual casa ensemps ab una gran meravella fou obrada e costà entre la casa e camí entorn XXX mil florins, lo qual camí se és tot dirruhit e no serveix a res, e lo dit riu d'Ebro, qui passava prop lo dit loch de Banyoles, se és lunyat gran tros del dit loch, en tant que lo dit porxo no serveia a res, e és stat mogut per alguns, que seria molt expedient e necessari que lo dit camí fos reparat, e lo dit porxo de Banyoles fos mudat devant la vila de Móra, a fi que los mercaders poguessen posar lurs blats e mercaderies en lo dit porxo e habitar e posar en la dita vila de Móra, e lo dit camí fos continuat, e cessarien-ne moltes vexacions qui's fan per la ciutat de Tortosa e molts drets e despeses que fan pagar, e axí mateix cessarien, que moltes ve-

gades les fustes no poden exir del dit riu per tempesta de mar, e axí se és seguit en l'any passat e per una temporada no poguerem haver dels forments qui eren en la dita ciutat de Tortosa, per tant com no podien exir del dit riu.¹⁷

Els problemes amb Tortosa es mantenen i l'octubre de l'any 1456 els consellers tornen a parlar del transport del blat pel riu Ebre, encara que en aquesta ocasió ja no s'esmenta l'assut, i recorden la compra feta en el passat del lloc de Flix, la casa feta a Miramar i el "camí del loch de Móra fins a la dita casa de Miramar" pel qual els forments "d'Aragó en Cathalunya podien ésser portats ab carretades e no'ls calia devallar a Tortosa", i remarquen que així:

[...] la present ciutat podia estar e estava molt ben provehida. E en après per alguna temporada lo dit camí és estat perdut en tant que vuy no s'i fa passatge. E per açò era estat pensat entre els consellers que si lo dit camí se refeya, es tornave en lo primer estament, seria gran utilitat e benavenir de aquesta ciutat, per quant poria haver los forments de Aragó a tot son plaer, e lo dit regne se conrearia molt més que no fa ara, de què aquesta ciutat ne seria contínuament molt abundant. Emperò per reffer lo dit camí se haurien a ffer algunes despeses, les quals en tot o en part aquesta ciutat hauria bestraure, però après se poria reintegrar de aquella bestreta posant algun dret en la dita casa de Miramar sobre les mercaderies e avers qui per allent passarien venint del dit regne an aquesta ciutat e Principat.¹⁸

Els interessos comuns dels aragonesos i de la ciutat de Barcelona fan que per fi el 7 de juliol de 1460 els consellers del Consell de 32¹⁹ exposin la seva voluntat d'utilitzar de nou el camí de l'Ebre fins al mar, però mirant de canviar la ruta per una que sortís de Flix. L'estudi de les possibles rutes i de les obres que s'haurien de fer recau en dos mercaders, Francesc de Perarnau i Antoni Sala, un mestre de cases de nom Çafont, un mestre fuster i un biscaí especialista en la construcció de ponts, acompanyats per un escrivà. Aquests són les raons dels consellers:

[...] com la ciutat de Çeragoça havia tramés en la present ciutat un missatger e lo regne d'Aragó lo noble don Lop Ximen d'Urrea, deputat d'Aragó, per rahó de la factura del camí fet de Móra a Miramar. És ver que els dits consellers havien pensat que si lo dit camí se ha a ffer, partís de Fflix, a ffi que lo útil que hauria Móra en lo comte de Prades lo hagués Fflix, lo qual crehen els dits consellers valia molt més a senyor que vuy fa. E per veure aquestes coses entre sí, havien delliberat si al dit consell peragués ésser útil trametre-y los honorables mossèn Ffrançí de Perarnau e n'Anthoni Sala, mercaders, e en Çafont, mestre de cases, lo qual és mestre de la ciutat, e lo mestre fuster, e un vischay qui ha fet lo pont de Castellbell e és apte de fer pons, ensemps ab un scrivà de la casa de la dita ciutat. [A més decideixen que] los dits honorables mossèn Ffrançí de Perarnau e Anthoni Sala no haien salari ni

renunciació alguna per la dita rehó de la ciutat, sinó ten solament la mes-sió e despesa que faran ells e lurs bèsties. Los altres que sien paguats en lurs salaris segons és acostumat per la ciutat.²⁰

Un cop finalitzada l'expedició els emissaris del Consell de 32 lliuren el 13 d'agost d'aquell mateix any l'informe elaborat als consellers. És l'informe que transcriu més avall. En ell exposen "lo fet del camí de la carratera", els camins i tot el que havien "apuntat e aportat en memorial, moltes coses necessàries per saber en qual part lo dit camí fore pus espedient fet". Amb la memòria en el seu poder els consellers decideixen que "totes les coses portades e vistes per los qui són stats tramesos al dit camí de la carratera sien regonegudes e apuntades per IIII persones elegides per lo present (consell), una per estament, e après sia reportat en aquell, a ffi que informat de tot hi puxe delliberar degudament"²¹. Un mes més tard, el 24 de setembre, les quatre persones que s'havien reunit per estudiar les propostes sobre "lo fet del camí de la carretera" van creure oportú que "fos tornat trametre altre vegada al dit camí per millor veure e regonéixer e encar levar compte què-y havia mester e què podien costar los ponts, parets e altres coses a ffi que fos sabuda la despesa quanta fora e millor si fos delliberat".²²

La documentació fins ara consultada no facilita cap notícia sobre aquest segon desplaçament d'emissaris. No se sap si es va fer o no es va fer. La guerra de Joan II (1462-1472) va aturar el projecte i no se'n torna a parlar fins a l'any 1491.²³ Entremig l'arquebisbe de Saragossa crema Flix i el rei concedeix la població al cavaller aragonès Joan de França.²⁴ Eren precisament els aragonesos, i entre ells l'arquebisbe de Saragossa, els qui havien demanat als consellers de la ciutat de Barcelona d'arreglar la carretera de Miramar per poder vendre el seu blat. Amb aquesta concessió els aragonesos passen a controlar, per poc temps, un important nucli de recepció i distribució de blat. L'any 1481 Barcelona recupera la senyoria de la fortalesa de Miramar i la baronia de Flix i la Palma.

Informacions posteriors indiquen que el camí de Miramar es va utilitzar almenys fins a l'any 1545, i persisteixen en la preocupació pel seu mal estat i la conveniència de la seva reconstrucció.²⁵ Del camí de Flix a Salou no en diuen res. Sí, en canvi, del nou projecte de l'any 1499 de fer una carretera entre Flix i Llardecans.²⁶ Més endavant, l'any 1506, un acord dels consellers barcelonins es refereix a aquesta nova carretera i a la de Miramar que, per raons desconegudes, situen de nou el seu origen a Banyoles i no a Móra: "sien fetes carreteres de Lardecans fins a les lotgetes de Flix, y les carreteres que són de les lotgetes de Banyoles fins a Miramar y les dites lotgetes de Banyoles sien reparades y tornades segons estaven, per poder tragar los blats e altres mercaderies a la vila de Flix, y de la vila a la casa de Miramar".²⁷

Fins aquí aquesta breu crònica dels camins terrestres de l'Ebre al mar. Deixo per a futures investigacions els esdeveniments posteriors al memorial del 1460 i passo a presentar i transcriure l'informe redactat pels emissaris barcelonins destinat als consellers del Consell de 32.

EL MEMORIAL DE 1460

El 8 de juliol de 1460, Francesc Perarnau i Antoni Sala, mercaders de Barcelona, inicien un viatge per encàrrec dels consellers barcelonins que els havia de portar pel Camp de Tarragona, el Priorat d'Escaladei, la baronia de Cabacés, la baronia de Flix i el comtat de Prades, aquestes dues últimes demarcacions de la Ribera d'Ebre. Havien de reconèixer el terreny per trobar la millor ruta per transportar el blat de Castella, Navarra, Aragó i de l'Urgell a Barcelona, sense passar per Tortosa i evitar així les seves imposicions fiscals. Havien de buscar el millor camí entre Flix i Salou i mirar si es podia recuperar l'antic camí de Móra a Miramar. El 21 de juliol arriben a Miramar i acaben la inspecció. El 13 d'agost lliuren la memòria del viatge als consellers.

Comencen l'itinerari a Barcelona i van cap a Castelldefels, Vilanova, Torredembarra, Tarragona i el port de Salou, on fan una parada per cercar el millor lloc on poder descarregar el blat. D'aquí se'n van fins al despoblat de Barenys, on també busquen un descarregador. De Barenys van seguir fins a Cambrils i, abandonant la costa, tiren riera amunt fins a les Voltes, Riudecols i les Irlles. De les Irlles van a Porrera passant pels colls de les Basses i de Cortiella,²⁸ camí que troben més pràctic que el que passa pel "coll de la Taxeda". Segueixen el camí pel "sòl de la vila" de Porrera i van fins a Torroja i passant per "damunt Tarroge". Troben, però, que els ponts que s'haurien de fer són "massa greus e de gran cost" i cerquen, sense èxit, un camí que passi per Gratallops. És llavors quan, acostant-se a la cartoixa d'Escaladei, demanen consell a l'abat. Però l'abat no vol el camí perquè augmentaria el pas de gent i faria més mal que bé. De la cartoixa d'Escaladei van fins a la Vilella Subirana i d'allà a la Vilella Jusana seguint el riu de Cartoixa i passant pel Terràs Clar. Un cop aquí repassen el que han fet i decideixen que el camí que va de Porrera a la Vilella Jusana passant per Torroja no era "passador, atesa la bravesa que en lo dit camí és" i decideixen anar a veure el camí que va de Porrera a Gratallops. Es dirigeixen cap a Gratallops passant pel mas d'en Serres i des de Gratallops estant poden comprovar que el camí és "molt pus factible". Tornen a la Vilella Jusana i des d'allà prenen el camí de "Cabassés" sense passar pel poble i, enfilant el Coll de les Batalles, entren al terme de la Palma. Ja a la Ribera d'Ebre tiren per les valls de la Cisqueuella i de Mactar fins arribar al riu Ebre. Un cop a Flix van fins a "la casa e botiga" on descarregaran les mercaderies que vindran de Castella, Navarra, Aragó i l'Urgell. Després visiten el molí, l'assut, el castell i el porxo, i prenen nota del seu estat. El 17 de juliol van fins a Móra i decideixen que el millor camí és el que sortint de Flix passa pel coll de la Batalla, pel pont de "Cabassés", la Vilella Jusana, Gratallops, Porrera, les Irlles i Salou.

El divendres 18, després d'entrevistar-se amb el batlle i els jurats de Móra i amb l'assessor del comte de Prades per parlar sobre la participació de Móra en la construcció del camí i en el transport de les mercaderies, els emisaris de Barcelona i acompanyants passen el riu i visiten el lloc on s'havia construït la llotja. Allà coincideixen amb el procurador del comte que venia

de Tivissa. Tots junts van després a visitar les ruïnes de la llotja de Banyoles per veure què se'n podia aprofitar. Després, i per anar a fins a Tivissa, passen pel camí vell, el qual troben molt derruït. L'endemà des de Tivissa inspeccionen el camí de Móra a Miramar passant pel mas d'en Jaume Escoda, a la vall de Tartacó, i d'aquí a la Vall Sofra, el barranc dit Mudèfer fins al coll de Fatxes, on troben la carretera vella que estava en molt mal estat. Descarten aquest camí perquè és "aspre", de molta "messió e despesa" i no "ésser pessador" i tornen a Tivissa i després a Móra. Des de Móra inicien un altre camí que partint del mas de Molló va fins a Tivissa passant pel torrent del Mas d'en Vidal i el camp d'en Jaume Perelló. A Tivissa continuen els tractes iniciats a Móra i acorden quina serà la participació dels homes de Móra i Tivissa en la construcció del camí i el preu del transport de mercaderies de Móra a Miramar, de Móra a Cambrils i de Móra a Salou.

L'endemà, dia 19, tornen al camp d'en Jaume Perelló, travessen el camí de Falset, la carretera vella, diverses heretats i barrancs i passant pel coll de la Mata Enxinen, la vall del Pin Ver, la costa del Coll en Barba, la vall Sofra, el mas d'en Torner, el coll del Mas de n'Algerri, la serra i el mas de Fatxes, el mas de Figuerola, Vandellòs, el mas de Riba, el mas de Riudoms i travessant el riu d'Ullastra arriben fins a la casa de Miramar. Un cop acabada la inspecció decideixen que la millor ruta és la que sortint de Móra va al mas de Molló, puja fins a Tivissa i acaba a Miramar transcorrent pels diferents llocs suara esmentats.

De tot el que veuen i decideixen en fan una notable memòria pel fet de tractar sobre possibles rutes que travessen termes d'orografia difícil, pel reconeixement que es fa del territori i per la variada informació que conté. El terreny és ple de dificultats i l'escriu sovint ho anota: "atrobaren moltes devallades e puiades, barranchs e pedruscades". Són paratges curulls de colls, valls, torrents i roquissars, on cal fer camins i construir parets i ponts. Sobre tot ponts. És per això que anaven acompanyats d'un mestre d'obres, d'un mestre fuster i d'un especialista en la construcció de ponts. En el recorregut pels diversos llocs de vegades destaquen algunes singularitats (un gran pi qui és al mig d'un torrent, un gran roquissar, un gran gorg o un pou d'aigua en un torrent), i en altres ocasions indiquen la conveniència de fer algunes actuacions peculiars com, a la Vilella Jusana, "comprar la casa d'en Piquer per la qual ha passar lo dit camí", o quan, en una altra ocasió, recomanen enderrocar un pont per fer-hi dos pontarrons petits. Entre les descripcions sobresurt la que fan de l'antic poblat de Barenys, al terme de Salou, on només hi resten parets de cases i muralles, però l'església encara conserva la campana, o a Flix, on remarquen la singularitat del seu molí, les nafores que no van perquè "lo rech no és sencer", el castell assentat sobre conglomerat de grava que es va erosionant o les obres que s'hi haurien de fer. En l'aspecte lingüístic és fàcilment observable la pertinença de l'autor de l'escrit a l'àrea del català central, ja prou ben definit a l'època. Es detecta per l'escriptura de les vocals neutres ("las Bassas", "sagüent", "sagüiren", o infinitius amb a final com

“veura”). En altres ocasions dubta i alterna les vocals a i e (“las Voltes”, “tramesos” i “tremesos”, “master” i “mester”), o es decanta per la e (“ciutedans”, “Terragona”). Pel fet de tractar-se d’uns itineraris en el text hi ha un bon nombre de topònims, alguns dels quals es mantenen encara vius (barranc de Cavaloça, coll de la Batalla o la partida de Mactar), altres s’han modificat (coll de la Taxeda per coll de la Teixeta o la Vilella Jusana per Vilella Baixa) però n’hi ha que amb el pas del temps han desaparegut (torrent de la Domenge, entre la Vilella Alta i la Vilella Baixa o la vall Sofra a Tivissa) i són de difícil localització.²⁹

El document està format per 15 folis i es pot consultar a l’AHC de Barcelona.³⁰ Per a la seva transcripció m’he mantingut fidel al text original, però per fer-lo més llegidor he utilitzat l’accentuació i puntuació moderna, he desenvolupat les abreviatures, he utilitzat el punt volat per indicar les elisions que la normativa actual no fa, he corregit alguns errors de l’escrivà i he interpretat, segons el context, alguns casos de lectura dubtosa. Al final del text, per facilitar-ne la lectura, s’inclou un breu glossari de mots arcaics. A dalt de tot del primer foli, i escrit per una mà molt posterior a la seva redacció, posa “1460 Obreria. Camino de Flix”.

Camí de Flix a Salou

Dimarts a VIII dies de juliol del any MCCCCLX, davers les quatre hores après mitjorn partiren de la ciutat de Barchinona los honorables mossèn Ffrancesch de Perarnau e lo sènyer n’Anthoni Sala, mercaders, ciutedans de la dita ciutat, tramesos per honorables consells e consell de XXXII de la dita ciutat, per veure e regonèxer lo camí fahedor del castell e loch de Fflix al port de Salou, e lo camí reparador de Móra a la casa de Miramar de la dita ciutat de Barchinona.

E fahents e caminant lo dit camí aquella matexa jornada arribaren e prengueren posada aquella nit a Castell de Fels, e lo sentdamà, que era dimecres a VIII del dit mes, tiraren e prengueren posada a dinar a la Vilanova, e aquell matex dia arribaren per jaure e sopar a la Torradenbarra. E lo sentdamà, que era dijous a X del dit mes, prengueren la dinada en la ciutat de Terragona, e lo dit jorn, après dinar, partints de la dita ciutat de Terragona, tiraren camí dret als mullons del port de Salou, en lo qual aturaren per spay de tres hores, vahents, mirants e regonexents quin descharregador havia o podia haver als dits mullons del dit port hoc més quin estanc. E en açò fforen presents en Castellví, donzell, prop del dit port domiciliat, e en Ramon Ferrer Busquets, mercader de la vila de Ffalçet, lo qual, atrobat en la dita ciutat de Terragona se’n han amenat per tot lo dit camí, e açò segons se diu per comissió del honorable mossèn Gabriel de Busquets, altre dels dits honorables consellers, contenguda en una sua letra per ell feta al dit Ramon Ferrer Busquets, lo qual li aportà mossèn Johan Lopis de Albervela, missetger de Saragoça, lo qual venia en companyia dels damunt dits. E més, miraren e veheren de e per los damunt dits mullons los colls per los quals havien a passar los camins damunt dits, venidors dels dits castell e loch de Fflix a Salou e o de Móra a Miramar. Dels quals camins aparagué a tots aquí presents ésser pus dret lo camí fahedor de Fflix a Salou.

E en après, partints-se dels dits mulons, tiraren camí dret a un logueret enderrocacat appellat Berenys, lo qual ha distància dels dits mulons entorn IIII trets de ballesta, lo qual loch, regonegut, fo atrobat ab moltes parets de cases e de muralla e peus sens sostres, ab la sglésia del dit loch qui per semblant és en peus ab sa campana e lo restant del dit loch tot enderrocacat. E més, miraren e regonegueren la terra de aquell, lo qual atrobaren ab moltes pastures per tots bestiaris. E en après, aquella matexa jornada partiren del dit loch e atengueren a sopar e reposar al loch de Cambrils, del Camp de Terragona.

E lo sentdamà, que fonch divendres, que teniem XI del dit mes, tiraren a dinar passada ora de mitjorn en lo loch appellat Porrera, del priorat de Cartuxa discurents lo dit camí per lo mas de las Voltes, lo qual és sobre Riba Roge, tirant riera amunt, passant davant Riudecols, seguints la dita riera fins a las Yrles, en lo qual camí foren atrobats III barranchs, los quals han mester sien reblits, emperò, a parer dels mestres de cases e fuster, qui venien en companyhia dels dits tremesos, fou vist que's podia fer ab poca messió. E endret, e sobre les dites Yrles, passava lo dit camí secosta als peus a les ametles qui són en un rostoy, tiraren per aquella costa matexa fins al coll de las Bassas, lo qual és en vista del coll de la Taxeda, a hon ha un mas appellat d'en Janer, los quals colls han distància entorn mitja legua, lo qual camí fou vist no ésser spedient passar per lo dit coll de la Taxeda per tirar a Porrera, atès que passat lo dit coll és molt mal camí, perquè fou vist ésser spedient fer tirar lo dit camí del dit coll de las Basses per lo coll de Cortiela, per lo qual, après del dit coll, haurà bo e pla camí fins al dit loch de Porrera, lo qual és enmitg del camí de Fflic a Salou, de la qual Porrera a Fflic se diu per los hòmens de allí que una bèstia carregada va e ve en un jorn, e de Porrera a Salou en un altre jorn.

Al sòl de la vila de Porrera per anar a Tarroia fa fer una paret per agolar-se ab unes heres qui aquí són, ha-y entorn VI o VIII barranchs, los quals se poden agolar ab parets seques. E en après de aquelles se saguexen dos altres grans barranchs, la un dels quals se apella la Coma d'en Romeu, a-y mester pont però no massa gran, e estimaren los dits mestres que-y ha mester L palms de tou. L'altre barranch se apella del Mas d'en Palliser, ha mester pont entorn C palms de tou. Tirarà tot solà la via del mas d'en Cerdà, abans del qual ha molts barranchs en los quals fa fer parets e resar aquelles. E après del dit mas Serdà fa atirar per un gran sacosta de molt gran altura per vogir la muntanya, en lo qual ha molts barranchs fins a Tarroge, en los quals fa mester ponts e parets. E per tot lo dit camí la on és aygua vassant ha mester seguides de parets, e passarà damunt Tarroge. E partint de Tarroge tirarà tota ubaga e solana per les vinyes, vogint la concha, a on ha molts torrents e barranchs en què ha mester parets, fins en la possessió dels Bassons, a hon fa fer un gran pont de IIII archades, la major de las quals ha de cayguda, dalt a baix, CXXVIII palms, e de larch CXXXVIII, e ha de cap pont a cap pont DCC e XX palms, e més, en lo dit loch ha mester una gran paret, la qual tindrà de larch D palms.

E vists los damunt dits barranchs e ponts fahedors entorn Tarroge ésser massa greus e de gran cost, informats per mossèn Laurador,

prevera, lo qual ha estat ab lo discret sènher en Johan Ginebret, e per lo batle de Terroge de altro camí millor e menys costós de aquell, deslberaren e acordaren de lexar aquell camí.

E proseguints lo dit camí e stants en un gran boschatge, vench un home de Gratalops lo qual dix que més valia pendre un camí passant per Gratalops que no los damunt dits, per tant com aquell seria pus pla e pus breu, e de continent caminant lo dit camí e continuant aquell trobaren un gran barranch e malla pitrada, los quals vists estimaren aquell camí no poder passar e giraren la via de Cartuxa per parlar ab lo prior del dit monastir per seber e sentir la oppinió de aquell en socórrer e endressar-los en lo dit camí, si e a hon puscha passar per algun loch del dit priorat, lo qual prior respós que al dit monastir seria més dan que no útil lo dit camí passar per allent, per rahó de la freqüentassió de les dites hostes, les quals serien lavors moltes més que no són ara.

En après digmenge a XIII del dit mes de juliol, estants los damunt dits tremesos après dinar en lo loch de la Vilella Subirana en la plassa del dit loch, vengueren allí los dits mossèn Laurador e batle de Tarroge, los quals exposaren e digueren que certament en lo camí mostrat per lo honorable en Ffrancesch de Vilanova, pròmen e batle de Ffílix, ha mester, de Porrera fins al coll de la Salera d'en Bonet, VIII ponts, en què ha pont qui de un cap a l'altro tirarà DCC e XX palms ja midat per ells, los altres ponts estimaren que III haurà, un de C palms, altro de LXX e los altres molt menors, e moltes parets, de las quals n'i haurà de poch cost e altres de molt cost. Emperò digueren que si lo dit camí dressava per altra part en lo tret del dit camí de Tarroge no y hauria master sinó tres ponts, la un cominal e dos petits, emperò que era un que y havia III girades curtes o una largueta, lo qual camí anaren veura, e veheren lo dit camí molt aspre e no passador e tiraren per un altro dient-los ésser millor.

Partint lo dit digmenge après dinar entorn III o IIII hores après mitjorn de la Vilella Damunt, venint veura lo dit camí qui partex de las Salellas fins al riu de Cartutxa endret les figueres d'en Marquès, trobaren que y fa a fer un pont de thou de LXXXIIII palms e de cayguda de CXVIII palms e de CCC palms de larch. E partint del dit pont lo dit camí va tot solà fins al torrent del Terràs Clar, a on fa fer un pont de LII palms de thou e de XXXX palms de cayguda e de CXXIIII palms de larch sobre un gran pi qui és al mig del dit torrent. E partint del dit pont, fahent la via de la Vilella Jusana, fa fer un pontarró al torrent de la Domenge, e partint lo dit camí del dit torrent de la Domenge, passant sots lo colomer o borge d'en Roboll, venint per lo banch de Solanelles e axint del dit banchal, fa fer una paret de L canes fins a la porta del fossar, e és necessari comprar la casa d'en Piquer per la qual ha passar lo dit camí, e aquí fonch dit per hòmens de Gratalops que molt millor era mudar tot lo camí fins a Porrera per Gratalops que no fer lo dit camí. E axí deslberaren anar veura e regonéixer aquell, lo qual camí damunt specificat, so és, partint de Porrera passant per lo mas d'en Serdà e per Terroge fins a la Vilella Jusana. Fonch vist a tots los dassús nomenats lo dit camí no ésser passador, atesa la bravesa que en lo dit

camí és, e per la dita rahó lexaren aquell camí e acordaren de anar veura lo camí a ells dit e anomenat per los dits hòmens de Gratalops.

E arribats en lo loch apellat la Vilella Jusana atrobaren aquí lo dits prohòmens de Gratalops, los quals los dixerén que molt pus breu camí los mostrarian que no eren los damunt dits. E de continent prechiren en lo dit camí tornant endatràs ab los dits prohòmens la via de Gratalops e de la Porrera, principiant en la riera del dit loch de Vilella, e an un grony de rocha lo qual aquí és fa a fer una paret d'argamassa fins a la gola de la riera de Cartutxa de CC canes entorn de larch. E après la dita paret fa a fer un pont contiguu a la dita paret de XXX palms de thou e de LXXX de larch, e muntessen lo dit camí axint del dit pont per lo olivar d'en Ponç e d'en Solanelles, e passa per hera d'en Yvorra, e aquí fa fer un altre pont en lo torrent del Bosch de XXXX palms de thou e de larch de CXX palms. E de la dita vila fins al torrent és tot de la juredisció del senyor bisbe de Tortosa. E après lo dit pont comensa lo territori del prior de Cartuxa. E del dit pont fahedor costerajant fins al mas d'en Serras, a hon ha un bassot de cullir aygües, ha passar lo dit camí, e de aquí fa la via de Gratalops passant dejús la dita villa vers mitjorn, e tot solà avall ve fins al colomer del molí d'en Serdà, e aquí fa a fer un gran pont per poder passar lo riu de Ciurana de larch de DCCCC palms e de thou de CCLX.

Està en veritat que en lo dit loch de Gratalops los fonch dit per dos hòmens de Gratalops, so és, per un qui dien en Serdà, hom ben rich, de bona fama e de crehença, e un altre a qui dien en Guillemó Manyà, que lo dit camí loat per los dits prohòmens és impossible poder-sa fer per passar carros per tan aspre loch de la dita vila. Emperò no contrestant lo que los dits en Serdà e en Guillemó Manyà havien dit, los pròmens de la dita vila de Gratalops ajustat lur consell, per deslberació de aquell elegiren dos bons hòmens, los quals segons, los dits prohòmens dixerén eren sperts e sabuts en los dits camins, los quals amostraren a ull als damunts tremesos e mestres e fusters los dits camins passants per Gratalops. E vists aquells e regoneguts atrobaren aquells ésser molt pus factibles que no era dit, attès que era terreny e ab poch barranchs, perquè és estat vist que los dits Serdà e Guillemó Manyà dehien ço que no sabien.

E no contents de açò que havien vist, tornaren-se'n de Gratalops al dit loch de la Vilella Jusana, e discorrent lo dit camí qui tira del dit loch de la Vilella a Cabassés, passant entorn un quart de legua tot riera amunt de Cabassés, foren al pas o barranch de Cavalocha, en lo qual loch veheren que fehia a fer una paret tota larguera qui comensa del destret del Vaquer fins passat lo torrent de Cavalocha, la qual haurà a tenir de larch, segons és estat midat, DCCCC palms, dels quals n'í haurà CCCC de pedra secha de X palms, o entorn d'alt, e de D fets ab argamassa, que hauran entorn XX palms d'alt. E passat lo dit pas o torrent de Cavalocha e destret del Vaquer, vengueren e passaren davant lo molí d'en Serrateix, e tornats atràs riera avall trobaren un altre gran stret, ab gran roquissar dassà e dallà, ab un gran groch al peu del dit destret, en lo qual, dixerén los mestres, ha mester una paret de larch de II mil palms e de XV palms de alt de argamassa e de ampla de V o VI palms.

En après fou acordat si per altre part lo dit camí poguera passar, e fou vist e trobat que sobre los dits stret e rocha pot millor passar sens la dita paret, passant lo dit molí de Serrateix sacosta amunt fins a la plana d'en Guitart, e partint de la dita plana ve riu amunt fins a la Penia Roga e passa davall lo molí draper, entrant en lo camí qui va al molí feriner d'en Gibert, e de aquí munta e va riu amunt fins al pont de Cabassés, lo qual pont fa enrunar en cascun cap e fer-hi dos ponterrons petits a la part de la pujada del coll de les Batalles, e del dit pont puja per un sacosta amunt al dit coll de las Batalles fahent tres voltes o girades, e del prop dit coll entra en la ubaga qui és envista del cap Cisquella, terma de la Palma.

E partint de aquí entra en la vall de la Cisquella, tirant per aquella fins al coll de la Frexa, e de aquí partex e entra en la vall de Coma de Vaques fins al sol del comallar de na Saqueresa, muntant tot comellar amunt fins en vista del oliver,³¹ e aquí entra en la solana fins al sol del comellar de las Pomeras, e tirant comellar amunt fins al cap del comellar de Mectar, entrant en la solana de Mectar, e passa davant la tanç del Gaschó, e entra en la vall de Mectar. Entrant per la dita vall ve a la sínia de Sabba mora, que és a la vora del riu de Ebro, davall la vila de Flix, entorn dos trets de ballesta, a hon se ha a fer la casa e botiga en què's descarragueran les mercaderies qui vindran de Castella, regna de Navarra e d'Aragó e altres parts per lo dit riu. E açò per tant com lo dit riu és molt fondo en aquell loch, e més hi ha alta riba de la qual feien de paret ab cert artifici pendre les robes de las barques o càrraves e metre-les dintre les botigues ab poch affany. E aquí venir a carregar los carros e bestiar e aportar-ho per los dits camins fins a Barenys o al port de Salou, a on vindran naus, lenys, barques e leuts cuberts per portar-ho en Barchinona, sens sperar LXXX ne C jorns ans pusquen axir del riu de Tortosa. E partint de la dita riba del dit riu, tiraren a la dita vila de Flix a hon arribaren passat mig dia.

E lo dit dia après dinar muntaren al molí del dit loch de Flix per mirar, e veren aquell e la assut del dit molí, lo qual molí en si ha tanta de singularitat que aporta honor, magnificència e útil a la dita ciutat. És veritat que les navores que són al costat del dit molí no van perquè lo rech no és sencer, ans fa mester adop. E lo sendamà, so és dijous a XVII del dit mes, de matí en l'albe pujaren a veure e regonèxer lo castell del dit loch de Flix. E regonegut trobaren aquell seura sobre roques pinyolenques molt scasses, les quals van disminuint, e ja en lo passat duptant-se del dit si.n havien fetes algunes bārbachanes o parets per reforsar aquelles, les quals parets vuy són derrochades, les quals és molt necessari adobar. E dins lo dit castell veheren alguns sostres, portes de portals, les quals havien mester adop, e en la sumitat del dit castell resta a fer la meytat de la taulada, la qual quasi se'n [],³² e recórrer los limbells de aquellas, e folrar una torra que és a la cantonada que és al dit castell sobre lo riu de Ebro a la part damunt vers lo dit mulí, en les quals coses ha causa de necessitat que si en breu no s'í ajuda certament vindrà a ruína. E après partints del dit castell tiraren a veura lo porxo o botiga del dit loch, e arribats allà riu avall dins una càrrava, veheren e atrobaren que en la dita botiga havia moltes bigues podrides, axí en los caps com

en altres parts de aquellas, perquè era necessari metre'n-i de noves, en altra manera la cuberta passarà gran perill de dirrució, e que lo procuraren d'ací avant hage càrrech de regonèxer e fer-la recórrer cascun any.

E lo dit dia après dinar tiraren la via de Móra a hon arribaren gran hora de nit, e vists e passajats los damunt dits camins fou vist e deslberat axí per los damunt dits tremesos com per los mestres de cases e fuster, ésser millor camí e pus pla partint de la dita sínia Assabba, qui està davant lo riu de Ebro davant la dita vila de Fflic, e passant per lo dit cap de Mectar, e per lo dit coll de la Batalla, e per lo pont de Cabassés tot riera fins al stret del Vaquer, fahent la via de la Vilella Devall, e de aquí munta al mas d'en Serras, e passa davall la vila de Gratalops fahent via per lo molí d'en Serdà, passant per la riera de Ciurana, en la qual fa fer pont, e de la dita riera a Porrera, e de Porrera al coll de Cortiella, e de Cortiella al coll de las Basses, e del coll de las Basses a les Yrles, e de les Yrles a Riba Roja, e de Riba Roja a Salou.

Camí de Móra a Miramar

Dijous a XVII dels propdits mes e any arribaren los dits honorables tremesos en la vila de Móra del comtat de Prades ora molt tarda. E arribats en lo dit loch en continent trameteren per lo batla de aquell loch, lo qual ten prest fou a la posada dels dits tremesos, al qual fo dat càrrech que fes passar aquella nit la barcha e tremetra al assessor e procurador del dit comta, los quals se deya eren a Ffalsset, notificant-los de lur part com ells eren aquí e los aportaven letres del comta e que'ls fos placent de ésser en Móra lo sendemà de matí. E lo dit batla aquella nit exequtà allò, ço és, que en continent tremés per los dits procurador e assessor, e lo sendemà, ço és, dimecres per lo matí, lo dit batla fo a la dita posada ab los jurats de la vila als quals fou sposat com ells eren aquí per lo fet del camí fahedor del dit loch de Móra a Miramar, e que havien mester hòmens qui'ls conduïssen en lo dit camí, oc més volien saber de ells quina subvenció fore per ells feta en lo dit camí, e per quin for o preu portaren les carretades de Móra a Miramar o a Çalou, oc més quin càrrech pot portar lo dit carro. E feta als dits batla e jurats la dita sposació, ells sabents que letres hi havia del dit comta aturaren se deliberació sobra les coses sposades fins e tro atant que los dits procurador e assessor fossen venguts. E tantost partits los dits batla e jurats de la dita posada arribà aquí lo dit assessor, al qual fou donada una letra del dit comta. E lesta per ell aquella se offerí ésser prest de exequtar tot ço e quant per lo dit senyor comta ab la dita letra li era manat, e que prest parlaria ab los dits jurats e consell e sentiria de les dites coses lur parer. E tantost après dinar lo dit assessor ab los dits batla, jurats e alguns pròmens de la dita vila puiaren a la dita posada dels dits tremesos, e aiustats tòts en una cambra del dit hostel respongueren a les coses sposades als dits batla e jurats: que ells eren contents per lo primer cap de donar los hòmens per mostrar-los un camí, lo qual digueren que ere molt pla e molt dret de Móra a Miramar, e que eren appellats de fer lo camí durant lo terma de Móra, e ultra la fàbrica del dit camí donar e metra D jornals en subvenció e ajuda de les altres coses necessàries al dit camí, emperò que de les ports de les mercaderies portadores per lo

dit carro no'n podien retra reho de present, per tant com se havien concordar ab los hòmens de Tivissa del dit comtat.

E de continent feta la dita resposta vers III ores pres mig jorn partiren de Móra. E pessade la barcha del dit riu, mirants lo loch o part a on se havia construït la lotga per descaregar les mercaderies, sobrevench lo procurador del dit comta, lo qual venia de Tivissa a Móra, al qual fou donade la letra a ell tremesa per lo dit comta. E tots ensemps partirem del dit loch e anaren veura la lotga feta per la ciutat de Barchinona en dies pessats a Banyolles, per veura de quès pogueren ajudar de la manobra de la dita lotga, la qual lotga és stade atrobada luny del riu de Ebro un bon tret de balesta, en la qual veheren que's podien servir de portals, pilars, cantons e de la maior part de la fusta e de la teula de aquella. E més veheren, es certificaren quanta podie ésser la terra en què ere scituada la dita lotga, la qual vista stimaren que podie ésser entorn miga mujada de terra, e partints-se de aquí regonegueren lo camí vell del dit carro fahents la via del dit loch de Tivissa, a on dormiren e arribaren aquella nit ora molt tarda, lo qual camí fou atrobat molt dirruit e per no poder passar lo dit carro.

E aquella matexa nit los dits procurador e assessor, jurats e prohòmens de Tivissa foren a la posada de ells dits tremesos, als quals foren proposats los demunt dits III caps, ço és, adiutori per ells fahedor e donar hòmens per mostrar lo dit camí de Móra o altres si ni sabien de millors e pus curts, e dels dits preus de les dites carratades. E tots los demunt dits, procurador, assessor, batla, jurats e pròmens, respongueren que eren contents de donar los hòmens per mostrar lo dit camí. De les altres coses se aturaren deliberació fins lo diumenge après sagüent. E lo sendemà, que fou dissapta, partints de Tivissa ab los dits dos hòmens, per los dits hòmens de Tivissa en açò deputats e ab altres dos hòmens los quals foren venguts de Móra, tiraren per veura e regonèxer lo dit camí fahedor de Móra a Miramar la via del mas d'en Scoda, e pessat lo dit mas atrobaren moltes devallades e puiades, barranchs e pedruscades, e arribaren en lo dit mas d'en Jacme Scoda qui és a la coma de la Vall de Tartacó, e de aquí tiraren la via de la Vall Soffra, a hon ha un tros de roquissar, e après trobaren un barranch, lo qual fa a reblir ab paret de pedra seca, e en après un altre barranch qui per senblant ha mester per reblir una altra paret de pedra seca, e tantost un altre barranch lo qual ha mester paret de pedra secha.

E tirant per lo dit camí atrobaren un altre barranch appellat Mudèffer, en lo qual ha mester un pont per trevessar un torrent en què ha molts roquissers, lo qual ha mester de larch XXXXV pams, de tou LXX, de cayguda XXXV, e disorrent lo dit torrent a un tret de pedra fa fer un altre pont de larch de LXXXXV pams, de tou de LXX e de cayguda de XXXV pams, e anant torrent amunt pessats III trets de ballesta fa fer un altre pont senblant e de la mida del propdit. E tirant torrent amunt puiant a la Vall Soffra fa fer una paret entorn de mil pams de larch e molt alta, ço és de XVIII en XX pams, e a cap de dos trets de ballesta, après la dita paret, fa fer un altre pont de larch de CLXVI pams e de tou de LXX pams e de cayguda de XXXX pams, e en après, pessats altres dos trets de ballesta, fa fer una paret secha de larch de CCC pams e de

alçaria de X pams, e pessats altres II trets de ballesta fa fer un pontarró de XXXX pams de tou, e de LXXXX de larch, e més, pessat un tret de pedra fa fer una paret de CCC pams de larch e de X pams de alçària, e tantost, en après ha un mal pas en que ha mester paret de larch de D pams e un pont de larch de CLXXVI pams e de LXX de tou e de cayguda de XXXX, e après un tret de ballesta mester un altre pont de tou de C pams, de largària de CC, e de cayguda de C pams, e après del dit pont parets arreu, e tantost a un tret de matràs un altre pont maior de tots los demunt dits, e més après, a III trets de ballesta fa fer un altra semblant pont del demunt dit, e tantost un senblant pont ab paret de un pont a altre, dessà e dellà, e tantost un altre pont, e en un tret de pedra un altre pont, e tantost après dos ponts, cascú de XXXX pams, ço és, un après altre.

E vist lo dit camí ésser ten aspre e de tanta messió e despesa e no ésser pessador, deliberaren de no procehir en continuar pus res del dit camí e tiraren al camí de la carretera vella exint al coll de Fatges. E seguint lo dit camí de la dita carretera vella, lo qual camí atrobat molt dirruit e molt aspre, tornaren se'n per a dinar en lo dit loch de Tivissa.

E après dinar vahents que lo dit camí per ells lo dit dia de matí caminat, vist e regonegut, no haver loch e ésser ten aspre e ten mal, tornaren la via del dit loch de Móra per veura e regonèixer altre camí. E partint de Móra tot pla vingueren fins al mas dit Mas de Molló e allí trobaren un barranch o torrent, appellat torrent del Mas d'en Vidal, a on fa fa fer un pont de larch [], de tou [] e de cayguda []³³. E pessat lo dit torrent puïaren per un çacosta terreny, custeiant tota ubaga fins alt en la serra de Tivissa. E serra amunt tot pla tornant a la carretera e discorrent aquella, fahent la via de Tivissa fins al camp d'en Jacme Perelló. E après aquell dissapta anit arribaren molt vespre al dit loch de Tivissa.

E lo sendemà, ço és lo diumenge après dinar, aplegats los dits procurador, assessor, balla, jurats e pròmens de Tivissa, ensemps ab dos hòmens deputats en açò per los pròmens e jurats del loch de Móra, en lo meniador de la posada dels dits tremesos, e pessades moltes rehons sobra los restants dos caps, los dits jurats e prohòmens respongueren e digueren, ço és, que en lo fet de la subvenció demanada en lo camí fahedor de Móra a Miramar los hòmens de Tivissa se offerien metre-hi D jornals dels ports, e pus, de les dites carretades ells tots, ço és, de Móra e de Tivissa, prometeren portar la carretada de Móra a Miramar per XII sous, e de Móra a Cambrils per XV sous, e de Móra a Çalou per XVIII sous, portants tan solament en cascuna carretada dos cafissos de forment, mesura de Leyda, e de llanes e altres mercaderies lo pes dels dits dos cafissos, astimats poc més o menys a XII quintars prims.

Aprés diluns per lo matí, que comptaven XXI del dit mes, partints de Tivissa tornaren en lo dit camp d'en Jacme Perelló, e prosseguints lo dit camí ab los dits hòmens de Tivissa e ab un moro del dit loch, travessants per lo camí de Falset, donaren lo dit camí per una heretat d'en Nebot, la qual hix a la heretat d'en Lobet, e trevessant lo camí de la carretera vella, dóna a la heretat d'en Fraga, e hix a un collet, e lexa la carretera a mà squerra, e hix a la heretat d'en Alcayt, e va per heretats

fins al coll de la Mata Enxinen. Emperò, abans del dit coll, ha un barranch petit, lo qual fa a rebli e fer-hi paret, e de aquí entra en la heretat d'en Jacme Perelló, e va sota una figuera per la solana terrenya e tira fins a la vall del Pin Ver, passant per la heretat d'en Poca Stima, a on fa fer un pont de larch de CXXXIII pams, e de tou de LXX pams, e de cayguda de XXVIII, e a l'entrada del dit pont fa fer CC pams de paret e de alçària de VIII o X pams de pedra seca, e partint del dit pont ve tota solana e passa sobra la heretat d'en Alcay, sobra un terrer blanch, e de alí tira tota solana amunt, en la qual ha un poch de roquissar, e après lo dit roquissar fa rompra un tros de terra roquissencha, e més, s'í haurà fer un tros de paret seca de D pams, e per tot lo çacosta se ha a fer paret seca per tenir la terra. E passant tota solana e fahent per tot paret, fa arrencar gran tros de roquissar qui té entorn CCC pams, e après hi ha un barranch en lo qual fa fer gran paret e molt alta de pedra seca de mil pams de larch e de II canes de alt, e pessat lo dit barranch tira lo dit camí tot çacosta, a on fa fer per tot paret, en un loch pus alt que altra, e en après atrobaren un barranch en què fa fer paret de dues cares, sobra lo qual ha pessar la dita carretera, de larch de LXV canes e de XII pams un loch ab altre dalt, e camí avant, al cap de un torrent, fa fer un pont de larch de CCCXX pams, e de tou de C pams, e de cayguda de [],³⁴ volent-hi fer pont entorn del cinge. Vogint lo cap del barranch fa fer paret seca, de alt un loch ab altra de XII pams, e de CL canes de larch e, partint del dit pont o cap de paret, tota ubaga vogint, fa fer paret de alçària de XII pams uns lochs ab altres, e de larch de més de mil pams, e anant tota ubaga avant fa fer per tot, un loch ab altres, XII pams de paret, e anant més avant hi ha barranchs, los quals han mester parets. E après trobaren un gran barranch en lo qual fa fer una paret maior de les altres, e saguint tota ubaga passant per lo çacosta del coll en Barba ve ferrir al camí vell de la carretera vella, lo qual és dirruit, e fa tornar de nou.

E saguiren la dita carretera en què ha comellas e acales per una devallada devallant a la vall Soffra a on és lo mas d'en Torner, endret del qual fa mudar un gran tros de camí per pessar pus pla, e tornant a la carretera passant dos petits barranchs a on fa fer parets, e saguint la dita ubaga no tornant may en lo camí vell, fan a fer parets, en special per alsar los barranchs en loch de ponts, e axí seguint torna en la carretera vella o loch del sucac, e de allí a mig tret de balista de la carretera vella e tenint-se ubaga pus altra es passa sobra una creu de fust, e axí tota ubaga tira. És emperò ver que en lo dit camí fa fer per tot parets per tenir lo camí. E caminant tota ubaga avant trobam dos gran barranchs en los quals digeren los mestres que ha ops grans messions de fer ponts o parets, e trencar gran roquissar, lo qual camí ha bona tenguda. E muntant tota ubaga trobaren una pitrada puiant al coll del Mas d'en Algerri, e per pessar lo dit coll fa fer una paret per pessar lo torrent Roger. E axí tira tot solà, que no torna en lo camí vell fins a la devallada de la serra de Fatxes, e de allí tota solana lo més que pot devallant fora la carretera vella al mas de Fatxes, a hon ha diverses barranchs, en los quals fa fer diverses parets de diverses alçàries, e torna al torrent baix, devall lo dit mas de Fatxes, a la carretera vella, a on fa fer un pontarró, e après, saguint la dita carretera, fa reparar parets, e enrunar un pont qui ha de

tou L pams e de larch de LXXX pams, e un trosset avant, per rehó de una pitrada, és necessari exir de la carretera vella e mudar un tret de ballesta lo camí.

E saguint lo dit camí torrent a vall per lo camí de la carretera vella fins devant lo mas de la Figuera, atrobaren lo dit camí molt roquís, padregós e descarnat, lo qual ha mester gran adop, en tal manera que no és per poder pessar carro sens lo dit adob. E fahent lo dit camí atrobaren un gran barranch a hon ha mester un pont de XXXX pams de larch, e en lo dit torrent après lo dit pont fa fer una paret resant lo dit barranch, e a III tres trets de ballesta, en lo mateix torrent, fa fer un pont de larch de CL pams e de tou de L, e arribats en lo torrent del Mas de Lloç fa fer un pont tal com lo prop dit, e de continent trobam un loch appellat Vall de Lor, e après un barranch en què ha dos ponts, e perquè són molt baxos és mester fer un torrent amunt e mudar-hi lo camí, per tant que pas pus pla, lo qual pont ha mester de tou LXXX pams e de larch CLX pams. E après, torrent amunt, trobaren dos pontarrons, la un après del altre un tret de ballesta, los quals han mester adob. E tirant lo camí de la carretera a vall pessaren devant lo mas appellat de Riba, e pessat lo dit mas de Riba atrobaren una riereta en la qual havia mester un pontarró, e après tirant camí amunt, pessat un bon tros, atrobaren un pontarró lo qual ha mester adob, e de continent ne atrobaren altres, los quals fan adobar. E devallant fins al mas de Riudoms ve tota solana fins sobra lo mas de Riudoms, sobra una era, en lo qual devallant ha dos torrents en què ha mester pontarrons. E exint de la era del dit mas de Riudoms fou vist que lo camí vell no fo sufficient per una mala pitrada que hi havia, perquè fo deliberat que lo camí fahia mudar per la solana a man dreita en què ha un barranch e una coma, en lo qual loch fa fer parets. E prosseguint lo camí de Riudoms a Miramar fou atrobat un torrent en lo qual ha mester paret per rebli aquell, en lo qual torrent ha un pou de aygua, e de aquí saguint tota serra a vall vengueren fins al riu d'Ullastra, a hon fa fer un gran pont de tou de LXXX pams, de larch de cap pont a cap pont, fornit de ses defenses, de CCLX pams, e de cayguda de CXXXIII pams, e de peu dret de CII pams. E partint del dit riu de Ullastra arribaren aquella nit ora assats tarda en la casa de Miramar de la dita ciutat de Barchinona.

E vists e caminats los dos dits camins, vist lo primer e demunt mencionat no ésser pessador, e tan aspra e de tanta messió e despesa, deliberaren lo derrer ésser millor e molt pus fàcil per poder pessar la dita carretera, ço és, partint de Móra e pessant per lo dit mas del Molló, e del dit mas del Molló tota ubaca fins alt en la serra de Tivissa, e serra amunt tornant a la carretera vella, fahent la via de Tivissa fins al camp d'en Jacme Perelló, e del dit camp, trevessant lo camí de Falset, pessant per les dites heretats d'en Nebot e d'en Lobet, e trevessant lo camí de la carretera vella, hix al coll de la Mata Enxinen, e de aquí tira fins a la vall del Pin Ver pessant per la heretat d'en Pocha Stima, e tota ubaga passa per la costa del Coll en Barba, ferrint al camí de la carretera vella, e saguint camí avall de la dita carretera vella ve a la vall Soffra, endret del mas d'en Torner, e del dit mas tota ubaga ve al coll del Mas d'en Algerri, e de aquí tota solana ve a la devallada de la serra de Fatges, e seguint torrent avall lo camí de la carretera ve ferrir al mas de Figuerola,

e en après en lo loch appellat Vall de Loç, e de aquí tirant lo camí de la carretera a vall pessant prop lo mas appellat Riba, e de aquí, pessant una riera, tira al mas de Riudoms, e del dit mas de Riudoms, pessant per un torrent en què ha un pou de aygua, e de aquí tirant tota serra avall ve al riu d'Ullastra, a on fa fer un gran pont, e del dit riu d'Ullastra tira a Miramar.

GLOSSARI DE FORMES ARCAIQUES O DIALECTALS

Acales: del verb acalar; abaixar, dirigir cap avall.

Agolar: igualar.

Allent: allà, d'ací i d'allà.

Atant: variant de tant.

Cap: punt o tema tractat en una conversa, en casos com "per lo primer cap" i altres.

Càrrava: càrava; barca no gaire gran.

Cinge: cingle.

Cominal: comú, del tipus corrent o mitjà.

Digmenge: diumenge.

Estanc: referit a lloc tancat.

Ferrir: ferir; anar a parar.

For: fur; manera

Groch: per gorg, a "un gran groch al peu del dit destret".

Grony: morro d'una muntanya.

Ha ops: és necessari.

Hostes: es refereix a gent de pas que molesta.

Lesta: llesta; llegida.

Limbells: llimbells; element de la construcció situat a un extrem de l'obra.

Malla: punta de roca sortint.

Manobra: materials per a la construcció.

Matràs: arma consistent en una barra llarga que es llançava amb balles-ta.

Mujada: mesura agrària que equivalia a unes 49 àrees.

Navores: nafores; roda hidràulica moguda per l'aigua del riu.

Pitrada: camí costerut i fatigós.

Resar: rasar; aplanar.

Roques pinyolenques: que tenen abundància de pedretes, conglomerats de grava.

Scituada: situada.

Secosta o *sacosta*: pendent d'una muntanya.

Sòl de la vila: la part inferior de la vila.

Sucac: variant d'atzucac.

Sumitat: lloc més alt.

Tanç a la tanç: l'atans; corral.

Tantost: tot seguit.

Tenguda: tinguda; grandària, llargària.

Tou: espai buit o desocupat en l'interior d'una cosa.

Tret: significa "distància d'un lloc a un altre" a "en lo tret de dit camí de Tarroge".

Tro: fins.

Vogir: voltar, circular.

NOTES

1. La ruta terrestre de les mercaderies que de l'Ebre anava a Barcelona sense passar per Tortosa, així com les causes que la motivaren, ha estat tractat per Francesc CARRERAS CANDI (1915): *Geografia General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*. Establiment Editorial d'Albert Martín, Barcelona, p. 585 i 650-655. Francesc CARRERAS i CANDI (1993): *La navegació al riu Ebre. Notes històriques*. Traducció de l'edició en castellà de l'any 1940, Col·lecció Lletres de l'Ebre. Editat per Amics de l'Ebre i el Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, sobretot p.144-152. F.M. BRU i BORRÀS (1955): *Fuils d'història de la vila de Tivissa i del seu territori antic, obra pòstuma revisada i addicionada*, Aymà SL Editors, Barcelona; sobretot el capítol L, "Camí de carros de Banyoles a Miramar", p. 177 i 182. Jaume BLANCH AMORÓS (1991): "L'alternativa terrestre de la ruta bladera de l'Ebre en el seu tram inferior". Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, *Miscel·lània* núm. 8, p. 17-31.

2. Per a la construcció d'aquest camí ja hi havia el permís del rei i la probable participació de la ciutat de Barcelona, segons es desprèn d'una nota manuscrita de F. Carreras Candi que es troba entre la seva documentació personal conservada a l'AHCB, caixa 9. També J. Blanch (1991), p. 30.

3. Albert CURTO i HOMEDES (1988): *La intervenció municipal en l'abastament del blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, p. 25, nota 16. Fundació Salvador Vives Casajuana, Editorial Rafael Dalmau. Barcelona.

4. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Consellers, dins *Testaments dels Consellers*, XVIII-2, any 1402, f. 7v. També a Carreras Candi (1915) 653.

5. F.M. Bru (1955) p. 178.

6. AHCB, Consellers, *Testaments dels Consellers*, XVII-2, f. 6, any 1406. També Carreras Candi (1915) p. 653.

7. Carreras Candi (1915) p. 1653.

8. Sobre la seva localització se sap, pels capbreus dels ducs de Cardona dels anys 1660 i 1758, que hi havia una heretat dins del terme de Tivissa que es deia la Llonja i estava situada davall del Castellet de Banyoles a la punta de Roquell (Bru, 1955, p. 181)

9. AHCB, Consellers, *Testaments dels Consellers*, XVII-2, f. 6, any 1406. També Carreras Candi (1915) p. 653.

10. J.M.Bru (1955) p. 181, diu que l'edifici que rebia aquest nom era "segurament" la llotja medieval. En canvi Lluís PERPINYÀ i CASTELLÀ en el seu llibre *Petita història de Móra la Nova* (1987), Ajuntament de Móra la Nova, p. 47, creu que l'edifici conegut com "ca la Llotja", era el lloc on tenia les oficines la delegació de la Companyia d'Aragó, instal·lada a Móra la Nova el segle XVIII, i en ell es contractava el blat i, per tant, la seva construcció era molt posterior.

11. Un breu retrat del lloc de Miramar es troba a Ferran JOVÉ i HORTONEDA (1999), *Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp*, Ajuntament de Mont-roig del Camp, p. 33-35, 281 i 335-337.
12. AHCB, Consellers, *Testaments de Consellers XVII-2*, f. 5v, any 1410.
13. AHCB, *Cartes Comunes Originals*, X-3, carta 130. La documentació aquí recollida va del 5-1-1406 al 20-11-1409. El document citat no porta cap data, però sembla que la informació que conté és d'uns anys més tard.
14. Guillem Ramon de Montcada era senyor de la baronia d'Aitona que incloïa, entre altres, les poblacions de Mequinensa, Faió, Fraga, Almatret i Seròs.
15. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-6, f. 58v-59v.
16. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-6, f. 73v-74.
17. AHCB, *Consellers, Testaments dels Consellers*, XVII-4, f. 12v-13. També a XVII-4, de l'any 1460, f. 6v-7, els consellers repeteixen la mateixa informació.
18. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions II-10*, f. 182-182v.
19. El Consell de 32 era una assemblea consultiva ordinària del govern de Barcelona format per 32 consellers
20. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-13, f. 91-92v.
21. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-13, f. 107v.
22. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-13, f. 110v.
23. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-30, f. 107.
24. J. Blanch (1991) p. 28, nota 18.
25. F. Carreras Candi (1915) p. 654 i J.M. Bru (1955) p. 181.
26. AHCB, *Consell de Cent, Deliberacions*, II-35, f. 136.
27. Carreras Candi (1915) p. 654 i Carreras Candi (1993) p. 151.
28. El coll de Cortiella estava situat a la partida de les Freixes, a l'antic terme de les Irlles. No pot ser el mateix que avui rep aquest nom en el terme d'Alforja.
29. Es poden consultar els reculls toponímics que fins al moment s'han editat de les poblacions per on passen els diferents camins. Vicenç BIETE FARRÉ ha publicat "Toponímia de Cabacés i el seu terme" a *Revista Catalana de Geografia*, Barcelona (1979) i *Cabacés. Un poble al peu del Montsant*, Ajuntament de Cabacés (1991). Miquel S. JASSANS, *Noms de lloc i de persona d'Alforja i Cortiella*, Centre d'Estudis Comarcals Josep Iglésies, Reus (1991). Ferran JOVÉ HORTONEDA, *Història i onomàstica de Riudecols i dels seus agregats, les Irlles i les Voltes*, vol. II, Centre d'Estudis Comarcals Josep Iglésies, Reus (1991). Joan SABATÉ ALENTORN, *Noms de lloc i de persona actuals i pretèrits del poble i terme municipal de Gratallops*, Institut d'Estudis Tarraconenses, Tarragona (1994), *Noms actuals i pretèrits del poble i terme de Torroja del Priorat*, Societat d'Onomàstica i Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona (1995) i *Onomàstica del poble i terme de la Vilella Alta*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona (2000). També són de gran ajuda els llibres sobre Tivissa de J.M. BRU (1955); de AA.VV. *Tivissa, un poble antic de la Catalunya Nova*, Biblioteca "Mestre Cabré", Tivissa (1984); de Teresa PALET PLAJA i Manuel ROMERO TALLAFIGO, *Capbreu de la baronia d'Entença (s. XIV)*, Institut d'Estudis Tarraconenses, Diputació de Tarragona (1987).
30. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consellers XII-7. Una fragment d'aquest document va ser publicat per F.M. BRU (1955), p. 179-181.
31. Sembla que l'escrivà s'ha oblidat d'indicar el nom del propietari de l'oliver.
32. Mot que no puc identificar. Sembla que posi "entra".
33. En els tres casos està en blanc a l'original.
34. Hi hauria d'haver una xifra però sembla que posi "o no".